

Rad i rat

MALO je u Srbiji za proteklih dvadesetak godina rečeno o vezi između rada i ratova u kojima je „nestala“ Jugoslavija, a i to malo se uglavnom vrti oko poznate doskičice: „Okupili se kao radnici, a razišli kao Srbi“, navodno izgovorene baš 4. oktobra 1989. godine, kada su se rakovički radnici okupili ispred Skupštine, a Milošević im održao zapaljiv kosovski govor i poslao ih „na radne zadatke“. Doskočica ne samo što je zadovoljila intelektualne i etičke (a bogme i estetske) potrebe srpske liberalne inteligencije, reprodukujući njene temeljne mantrane (da je nacionalizam uzrok, a ne posledica rata, da su za rat odgovorne narodne mase koje su se odazvale Vođinim bojnim pokličima...), već je zaštitila i interese ratno-pljačkaških „privrednika“, koji nakon 5. oktobra nisu mogli da legalizuju svoje monopole a da prethodno ne isključe vlasnike društvene svojine, radnike, iz političkih procesa, pre svega iz privatizacije. Radnici su, budući „krivi za rat i Miloševića“, proglašeni nekompetentnim za politiku, nesposobnim da se staraju o sebi i svojim preduzećima.

Istustva i pozicije ratnih veterana koje donosimo u ovom broju, pokazuju da je problem rada i rata u raspadu Jugoslavije neuporedivo kompleksniji nego što nam nameću intelektualne, političke i finansijske elite. Štaviše, Miodrag Tasić svedoči kako je otišao iz Vranja u Split kao radnik, a otkaz sa radnog mesta i šut-kartu do Knina dobio kao Srbin; Branislav Markuš se odazvao vojnom pozivu da bi sačuvao radno mesto, dok je Ljudevit Kolar bio „radno“ angažovan u ratnim operacijama u Vukovaru, i još uvek pred sudovima u Srbiji pokušava da dokaže da je bio u ratu. Potpredsednik udruženja *Srpski ratni veterani* iz Rakovice, Toma Đorđević ističe da su u rat mobilisani radnici i seljaci, a šefovi i direktori ne. Predsednik ovog udruženja Mile Milošević stavio je na raspolaganje kapacitete svog udruženja opljačkanim rakovičkim radnicima kojima su svi okrenuli leđa. Većina od njih su ujedno i članovi *Srpskih ratnih veterana*, okrivljeni za rat, diskvalifikovani iz političkog odlučivanja i pokradeni u privatizaciji.

Ivan Zlatić

već tada bila jako loša i u gradu se teško dolazilo do posla, potražio sam ga u drugom gradu. Našao sam posao u Hrvatskoj, u splitskom Brodogradilištu, kao varilac. Naporan i odgovoran posao koji sam vredno radio i bio cenjen kao majstor. Ipak, na početku sukoba u Hrvatskoj, meni i mojim kolegama Muslimanima, Bosancima, koji se tada još nisu zvali Bošnjaci, podelili su radne knjižice i rekli nam da za nas tu više nema mesta. Sproveli su nas van grada i pokazali nam put tamo gde pripadamo – pravac Knin. Stigavši u Knin, prijavio sam se u dobrovoljce, a Bosanci su produžili dalje. Pozdravili smo se prijateljski, i kao kolege i kao ljudi koji su prošli kroz isto poniženje. Tada nismo slutili da ćemo se već sledeće godine naći na suprotnim stranama.

Kada me pitaju koliko sam dugo bio na ratištu ja uvek kažem: „Dovoljno!“. Iz rata sam se vratio bez ruke. Varilac više nisam mogao biti, a u Srbiji mi nisu priznavali ni status ratnog vojnog invalida, jer Srbija zvanično nije učestvovala u ratu u Hrvatskoj, a ja nisam bio borac JNA. Bio sam bez ikakvog statusa, radnik bez ruke. Tek posle nekoliko godina sam uspeo da dobijem status ratnog vojnog invalida i beneficije, ali samo zahvaljujući razumevanju pojedinaca u vojsci koji su radili na mom predmetu. Inače, svi mi koji smo se borili u Hrvatskoj i Bosni i nakon povlačenja JNA iz rata, u Srbiji nemajmo nikakva boračka prava, zato što ovde vlasti još uvek negiraju da je država Srbija podržavala rat i pozivala nas i organizovala da idemo u rat. Za vlasti ove zemlje, rat u kom smo bili kao da se nije ni desio. To se u mom slučaju najbolje pokazalo kada je počeo rat na Kosovu. Tada me je država Srbija mobilisala u vojsku, dali su mi pušku i poslali na stražu. Ja ustvari za njih kao da još uvek imam ruku. Izgubio sam je u ratu koji oni ne priznaju.

Miodrag Tasić, udruženje *Ratni veterani Srbije za mir*, Vranje

Rat i radno mesto

OKTOBARSKE noći 1991. godine kada je u četiri sata posle ponoći zazvonilo zovono na kući mojih roditelja, znao sam da su došli po mene da me vode u rat. Prvo što mi je prošlo kroz glavu bilo je: „Možeš pobeći, ali ne možeš ga izbeći“. Otišao sam, sa grižom savesti da sam izdao svoju generaciju, jer sam odrastao slično kao većina mojih vršnjaka od Ljubljane do Skoplja, uz rok, farmerice, Alan Forda... A bio sam i dete iz „mešovitog“ braka, bio sam Jugosloven. Možda sam bio naivan,

a zašto ne reći i glup, jer sam verovao da borim za svoju zemlju, a to je bila Jugoslavija. Uostalom, sećam se da je još dugo vremena posle jedan od ljudi koje sam cenio, Emir Kusturica, govorio da je njegova zemlja Jugoslavija, ma koliko smanjivali tu njegovu zemlju, i da mu sin gde god putuju po hotelima drži trobojku na zidu.

Te 1991. godine bio sam zaposlen u Jugoremediji, a neodazivanje pozivu značilo je otkaz. To je bilo jedino o čemu sam razmišljao onog dana u četiri sata posle ponoći – ako ne odem, oni će u šest ujutru doći po mene u fabriku, i ako ne budem tamo ostaću bez posla. Mislio sam tada, a i danas mislim, da je radno mesto velika stvar i nisam želeo da ga izgubim. Bio sam siguran da mi je bolje da stegnem zube i izdržim jednu smenu na ratištu, nego da dobijem otkaz. Vratio sam se posle tri meseca provedena u Zapadnoj Slavoniji, misleći da nisam napravio dobar izbor.

Na ratištu mi je prvog dana postalo jasno da taj rat nije ono što nam je pričano – nigde nismo videli obeležja Jugoslavije, nije nam bio posao da razoružavamo ljude i pravimo mir. Prvog dana smo prolazili selom Korita, gde smo bili raspoređeni i videli smo kako na brdu gore kuće. Oko nas su bili ljudi iz zbeга, mi smo pokušali da im pomognemo, a jedna žena mi je prišla, uhvatila me za revere i počela da viče: „Oni pale naše kuće, što vi ne palite njihove?!“ Borbe oko tog sela bile su žestoke, na kraju smo morali da se povučemo, jer su nas granatirali i nismo mogli da branimo položaj. Gledao sam ljude kako sede u punoj kući i ne znaju šta da ponesu. Izgubio sam iluziju da je vojska tamo čuvala Jugoslaviju i da je čuvala bilo šta. Naprotiv, došao sam sa osećanjem da sam uništio svoju zemlju. Osećao sam se kao zločinac i počeo sam da odlazim na opozicione tribine na kojima se govorilo protiv rata i na kojima su ljudi pozivani da odbiju vojni poziv. Očekivao sam da će me verovatno ponovo pozvati, znajući da su mnogi koje poznajem išli po dva ili tri puta, i hteo sam da uradim nešto da se zaštitim. Međutim, niko ni iz opozicije nije imao odgovor na naša pitanja. Najčešća reakcija koja se mogla čuti iz publike bila je: „Ali, ako ne odem, dobiću otkaz!“ Niko nije znao da nam kaže kako da ostanemo radnici, a da ne postanemo ratnici. Vraćao sam se kući i dalje ne znajući da li sam napravio dobar izbor. Iskreno, ne znam ni dan danas.

Kad sam se vratio sa ratišta odmah sam dobio vanredni godišnji odmor, kao i svi koji su bili na ratištu. Pitao sam se kako fabrika može toliko bez mene, jer nisu primili nikog drugog na moje radno mesto. U to vreme mnoge moje kolege, koji su bili

bile policajci rezervisti, isto nisu dolazili na posao, a dobijali su platu. Kad sam se vratio sa vanrednog godišnjeg odmora, posle par dana poslali me na prinudni odmor od mesec dana, jer nije bilo posla. Nakon povratka sa prinudnog radio sam mesec dana, i krenuo je sistem tri meseca ne radiš, a jedan radiš.

Još na ratištu sam primetio da ni jedan direktor nije mobilisan. „Socijalistički“ direktori su ostali kod kuće da nam urade pripremu za privatizaciju. Dok smo mi radnici bili sluđeni ratom, dok smo strahovali da ne poginemo, da ne budemo mobilisani ili da ne ostanemo bez posla, fabrike su nam nestajale pred nosom.

Zrenjanin je u rat ušao sa preko pedeset preduzeća, a danas ima tek pet-šest. U opštem metežu, naša radna mesta su nestajala. Ratni profiteri nas nisu bez razloga oterali u bratoubilački rat. Dok smo mi branili „nacionalne“ interese, oni su privatizovali naše fabrike i prevodili društvenu imovinu u ličnu. I dok se rat završio došla je nova ofanziva, „tranzicija“. U njoj smo stradali mi, veterani rata, koji kao i u ratu nismo znali ko nam je stvarni protivnik. Nova elita novih nacija ukrala nam je zemlju, ukrali su nam radna mesta, ukrali su nam imovinu, ukrali su nam demokratiju i slobodu.

Vraćam se danas često u tu noć kada sam probuđen otišao u rat. Da li sam mogao drukčije? Da li sam morao? Šta bi bilo da nisam?

Pre neki dan poskupilo je mnogo proizvoda u našim radnjama. Ulazim u prodavnicu i slušam gundanje ljudi po rafovima, jedan govori svom sinu: „Vidi, počelo je da nestaje robe, opet miriše na rat“. Dokle će po ovim našim prostorima večito „mirisati“ na rat?

Branislav Markuš, radnik-akcionar Jugoremedije i veteran rata u Hrvatskoj 1991. godine

Ratni staž u radnoj knjižici

JEDNA narodna kaže:

Što dve budale zakuvaju, stotine pametnih ne može razrešiti.

Ili, kako reče mislilac:

Dva čoveka koji se jako dobro znaju izazovu rat, da bi se na hiljade drugih ljudi, koji se ne znaju i nikada nisu videli poubijali. Jedna takva situacija su bili i poslednji ratovi na prostorima bivše SFRJ. Deo tih događaja je i moja priča, toliko slična, a različita po jednom detalju. Naime, kada

Odlazak na rad, povratak iz rata

U Split sam došao 1990. godine kao radnik. Ostao sam bez posla u rudniku magnezita u svom rodnom Vranju, a pošto je situacija u svim vranjanskim preduzećima

se sve moglo nagovestiti, a posebno kada je započelo, mnogi iz moje najbliže okoline, prijatelji i poznanici su napustili zemlju. A sada mogu reći i da se najveći deo njih nikada nije ni vratilo. U početku su dolazili na odmor, a u poslednje vreme i to sve ređe.

Radio sam posao koji mi je na neki način garantovao da nema šanse da se nađem u zoni ratnih dejstava. Radno angažovanje mi je bilo na identifikaciji žrtava rata, u mestu prebivališta. U početku sporadično, da bi se više i više povećavalo, kako su se borbe zahuktavale...

Došla je i „pobeda“, Vukovar je pao, i malo je falilo da me mimoiđe.

Ali ne daj se vraže...

Seoski fotograf, da bi stekao publicitet, objavi vest da su silna deca pobijena. RTS u svom zamahu i zanosu to publikuje kao udarnu vest. I sa formiranom ekipom VMA za identifikaciju, po naredjenju neposredno pretpostavljenih, u nekih par sati nađoh se u Vukovaru.

Da pojednostavim – nađoh se u Vukovaru službeno, ili, ironično rečeno, „poslovno“. Kao što se dalo i pretpostaviti, od silne pobijene dece, na svu sreću ni traga. Ali pošto je, kao, „završen“ rat na tom prostoru, žrtava je bilo. Što je nekome dalo ideju da, kada smo već tu, iskoristi nas zarad njihove identifikacije...

Tako se „službeni put“ od nekoliko dana pretvorio u boravak od skoro dva meseca. Opterećenje je bilo ogromno, a uslovi iz dana u dan sve teži. Zima je stezala, prozora i vrata od bombardovanja nigde. Higijenski uslovi na nuli. Napor je bio enorman. I da se ne duži o svim problemima, rad na identifikaciji je obustavljen, zbog velikih hladnoća i smrzavanja tla, samim tim i nemogućnosti rada.

Po povratku, agonija se nastavlja. Posle par meseci jedan od drugova saradnika umire od infarkta, da bi za nepunu godinu umro još jedan sa istom dijagnozom. Počinju odlasci, uglavnom u invalidsku penziju. Oni „sretniji“ u prevremenu. Nešto mislim, završiće se sve to. Ali, kako pesnik reče, nije čovek kamen. Završavam u bolnici, da bi mi nakon par godina bio dijagnosticiran PTSP. Odlazak u invalidsku penziju, sa rešenjem „invalid rada“!

Kada se posle izvesnog vremena prizoveš pameti, jasno ti je da nešto tu ne štima. I krećeš u potragu za nekom, ili nekakvom istinom.

Država, preko Suda i ostalih organa, na sve načine pokušava da ospori da je u pitanju bilo vojno angažovanje. Nakon preko dvanaest godina sudskih procesa, Sud donosi konačno presudu, da je bolest posledica angažovanja od strane JA u okviru ekipe VMA.

Postupak za priznavanje i upisivanje ratnog staža, samim tim i dobijanje statusa veterana, je još uvek u toku...

Ljudevit Kolar, kriminalistički tehničar u penziji i veteran rata u Hrvatskoj 1991-95. godine

Visok pritisak

ZAPOSILIO sam se 1975. godine kao vozač u fabrici nameštaja Šipad, gigantu koji je zapošljavao hiljade ljudi u osamdeset fabrika, salonima i magacinima od Marobira do Ohrida. Imali smo zaokružen ciklus od sađenja i održavanja drveća, preko proizvodnje nameštaja do prodaje. Početkom devedesetih, mi radnici smo po zakonu Ante Markovića kroz dokapitalizaciju postali vlasnici 56% akcija Šipada. Onda je počeo rat.

Iz mog OUR-a je mobilisano petnaestak

radnika. Pošto kod nas većinom rade žene, to je otprilike svaki treći. Niko od naših šefova i rukovodilaca nije mobilisan. Ili nisu pozvani, ili su nekako sredili da izbegnu pozive koje su dobili. U rat su išli radnici i seljaci. Mene su poslali u Hrvatsku, gde sam proveo skoro dva meseca, kao vozač na „vojnoj vežbi“. Otišao sam tamo sa 96 kila, jak, zdrav i prav. Pre odlaska na ratište nisam bio svestan šta najjačim i najzdravijim ljudima može da uradi jedan komadić olova. Nisam nikad ni razmišljao o tome. A onda sam po razrušenom Vukovaru gledao desetine ljudskih leševa kako leže jedni preko drugih. Vratio sam se kući sa 76 kila. Meseci ma sam imao košmare i povraćao svake noći od zadaha mrtvih ljudi i životinja koji me je proganjao.

Ubrzo po mom povratku izbio je rat u Bosni, u kojoj je bila sva Šipadova proizvodnja. Gigant u kom sam bio deoničar se raspao, a moj OUR je transformisan u samostalno društveno preduzeće Šipad komerc, sa 36 prodavnica i magacina na oko 20 hiljada kvadrata. Nastavili smo da saradjujemo sa delovima proizvodnje koji su ostali u Republici Srpskoj i polako nalazili nove dobavljače u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji. Nekako smo se oporavili i 1995. godine bili šezdeseta firma u Srbiji po poslovanju, sa skoro 400 radnika, ali mir nije dugo trajao. Počeli smo da pravimo gubitke, a 1999. je izbio novi rat. Mene su ponovo pozvali. Došli su i po mog sina, ali supruga se pobunila da nas ne vode. Srećom, uspela je da spreči da nam mobiliju sina, što je velika stvar. Mnogi ni to nisu uspeli. Veliki broj članova našeg udruženja *Srpski ratni veterani* su očevi i sinovi, rođena braća... Skoro do kraja rata sam vozio širom Srbije. Pred sam kraj, kod Raške sam jedva izvukao živu glavu od bombardovanja. Prebacili su me na VMA 17. juna, jer mi je pritisak bio 180 sa 220. Sledećeg dana, posle terapije mi je pritisak bio 100 sa 150. Pustili su me i prepisali mi šaku lekova, a rat je ubrzo završen. Posle 5. oktobra Šipad nisu preuzeli DOS-ovi krizni štabovi, jer smo već bili gubitaš. Agencija za privatizaciju je stalno odlagala prodaju, a uprava i sindikat su angažovali jednu poznatu advokatsku kancelariju iz Beograda koja je smislila da radnici osnuju ortačko društvo, koje je onda osnovalo društvo sa ograničenom odgovornošću, na koje su preneli sve objekte Šipad komerca. Radnici koji su se protivili ovom sumnjivom poslu, dobijali su otkaze. Zahvaljujući podelama među sindikatima, nekadašnju imovinu Šipad komerca je od jednog dela radnika za male pare kupio Lili. Danas su ti objekti ili zatvoreni, ili je su u njima Lilijeve prodavnice. Nas preko sto smo 8. juna ove godine ostali bez posla, jer je Šipad komerc otišao pod stečaj.

U Beograd sam došao iz Loznice 1973. godine, za poslom i boljim životom. Na dve godine do penzije ostao sam bez posla, duguju mi 17 plata i 30 meseci i 10 dana neuplaćenog staža. Bezobzirnost sa kojom su funkcioneri u Šipadu po svaku cenu držali svoje fotelje i gazili sve oko sebe mogu da uporedim samo sa onima koji su komandovali u ratu. Doktori kažu da nemam post traumatski stresni poremećaj, tako da nemam ni status ratnog vojnog invalida. Lekove više ne uzimam, ponovo pušim i pijem kafu kad zaželim, pa dokle živim – živim.

Tomislav Đorđević, potpredsednik udruženja *Srpski ratni veterani*

Za vlast ne postojimo – ni kao radnici, ni kao veterani

UDRUŽENJE *Srpski ratni veterani* iz Rakovice, otvorilo je svoja vrata za lokalnu zajednicu i za pitanja koja se ne tiču samo prava i interesa ratnih veterana. Pružamo solidarnu podršku svima koji imaju iste socijalne probleme kao i mi, onoliko koliko možemo. Na žalost, većina udruženja i grupa građana iz Rakovice, bilo formalno registrovanih, bilo neformalnih, nemaju čak ni prostor za rad, tako da su smo mi u prilici da im pomognemo tako što im kao svojim sugrađanima ustupamo prostorije *Srpskih ratnih veterana* da obavljaju svoje aktivnosti. Opštinske prostorije u Rakovici, koje bi morale biti na raspolaganju svim udruženjima građana, zatvorene su za mnoga udruženja, koja utočište nalaze kod nas.

Među tim udruženjima posebno nam je važna saradnja sa grupama rakovičkih radnika koji su prevareni i opljačkani u privatizaciji, i njima naročito nastojimo da pomognemo. Ne samo zato što su to naši sugrađani, već i zbog toga što su većina naših članova istovremeno i bivši radnici Rekorda, Jugostroja, 21. maja, Industrije motora Rakovica i ostalih rakovičkih preduzeća koja danas više ne rade. Ratni veterani Rakovice i bivši radnici uništene rakovičke industrije uglavnom su isti ljudi. Za ratove devedesetih godina najviše su mobilisani radnici. Sa teritorije Beograda, mi u našem udruženju najviše veterana imamo iz Barajeva, Mladenovca, Lazarevca, Rakovice, Sopot, Grocke, iz podavalskog dela Voždovca. Sa Vračara i Starog Grada imamo možda po desetak članova, sve ostalo su ljudi iz radničkih delova Beograda, gde su mobilizacije bile najveće i gde ljudi nisu imali mogućnosti da izbegnu vojni poziv, za razliku od bogate dece iz centra grada. Radnici i seljaci su devedesetih godina platili najveću cenu rata, kao što su posle 2000. godine platili najveću cenu privatizacije. Danas vlasti ne priznaju njihova prava ni kao radnika, ni kao veterana.

Kao veterani, mi za ovu državu ne postojimo, jer ona negira da je bila u ratu. Kad smo se vratili iz rata, zatekli smo opljačkana preduzeća i postali smo „tehnoški višak“ i „gubitnici tranzicije“. Danas od čitave nekadašnje rakovičke industrije nešto malo radi samo Industrija motora, i očekuje se da će biti novih radnih mesta u 21. maju nakon što ga je privatizovao Lili, ali pitanje je da li će posao u Liliju moći da nađu bivši radnici 21. maja, što zbog svojih godina, što zbog kvalifikacija, jer Lili proizvodi kozmetiku. Za metalce tamo više nema mesta. Mi smo bivšim radnicima Rekorda, koji su sada okupljeni u Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava *Uranak*, omogućili da svoje aktivnosti obavljaju u našim prostorijama. Oni su se od nedavno ponovo okupili da zaštite svoja prava, međutim vrlo im je teško da se organizuju, jer nemaju elementarnih uslova za rad, čak ni mesto gde bi prikupljali i obrađivali dokumentaciju, a imaju više stotina članova sa kojima moraju stalno da komuniciraju. Za svoje nekadašnje sindikate oni više ne postoje, a za opštinu nisu podobno udruženje građana, jer se bave problemima koje vlasti hoće da zataškaju. Ova država ima sve svoje – svoje

radnike, svoje veterane, svoje mlade, svoje penzionere. Ako si njihov, može sve. Ako nisi, nemaš nikakva prava, čak ni da koristiš javne prostorije koje su za to namenjene. Tamo ima mesta samo za organizacije kao što su nekakve „kancelarije za mlade“, koje su produžena ruka političkih partija i koje se ponašaju kao da je u Srbiji sve u redu i da socijalni problemi ne postoje.

To radi ista ona država koja nas je zvala i slala u rat, a danas odbija čak i da nam isplati ratne dnevnice dok je na to ne natera sud u Strazburu, koji takođe košta i nije dostupan svima. U naše udruženje već danima dolaze veterani da se upišu za isplatu dnevnica koje je naredio Strazbur. Prema našoj dosadašnjoj evidenciji, koja još uvek nije potpuna, osam od deset njih su nezaposleni i nemaju nikakve prihode, a i onima koju su zaposleni te dnevnice puno znače, jer su im plate male i neredovne. Zato moramo da budemo solidarni i da jasno i glasno kažemo da je rata bilo, da se u privatizaciji desila pljačka, da smo i u ratu i u privatizaciji mi platili najveću cenu i da zahtevamo da se laž i propadanje zaustave i da nam se priznaju naša prava. Mile Milošević, predsednik udruženja *Srpski ratni veterani* i Saveza ratnih veterana Srbije

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegov komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica
Štampa:
Fotokopirnica „Student“

UČITELJ
NEZNALICA
I NJEGOVI KOMITETI

Imenovati
TO
ratom

ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE

POKRET ZA
SLOBODU

Odbrani Filozofski
Odbrani Filološki